

4B'LİLER İÇİN İŞ GÜVENLİĞİ TEDBİRLERİNİN EKSİKLİĞİNE İLİŞKİN SORUMLULUK

*LIABILITY CONCERNING THE LACK OF
OCCUPATIONAL SAFETY MEASURES FOR
4B WORKERS*

Faruk YÜKSEL^(*)

ÖZ

Kendi nam ve hesabına çalışanlar bireysel faaliyetlerinden veya şirket veya ortaklık olarak yürüttükleri faaliyetlerinden dolayı 5510 sayılı Kanun ile sigortalı sayılmaktadır. Bu sigortalıların işyerinde buldukları sırada veya yürütmekte oldukları iş nedeniyle meydana gelen ve bedenen ya da ruhen özüre uğratan olaylar iş kazası; sigortalının çalıştığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özürlülük halleri meslek hastalığı olarak kabul edilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bu haller nedeniyle yapılacak olan giderler bazı durumlarda ilgili kişilere rücu edilmektedir. Bu durumlardan biri de iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğidir. Kendi adına çalışan sigortalıların iş kazası veya meslek hastalığı hallerinin ortaya çıkmasında iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinin de etkisi olmuşsa Sosyal Güvenlik Kurumu yapılacak olan giderlerin sigortalıya veya ortağı olduğu şirket veya donatma iştirakine tazmin ettirilmesi için işlem yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İş kazası, meslek hastalığı, kendi nam ve hesabına çalışanlar, iş güvenliği tedbirleri

ABSTRACT

According to the Law no. 5510, those who working on their own behalf and account are regarded as insured due to their individual and partnership business activities. Incidents that occur when these insured persons are at business premises or while they are carrying out business activities and cause physical or mental hazards are defined as occupational accidents. On the side, temporary or perma-

^(*) SGK Başmüfettişi

ment sicknesses, physically and mentally handicapping situations that arise because of the very nature of the business of the insured and its circumstances are considered as occupational diseases. Expenses that have been made due to such accidents and illnesses are reverted to persons concerned by the Social Security Institution. One of these situations is the absence of occupational safety measures. If the lack of occupational safety measures are also have effect on the occurrence of occupational accidents and diseases, then the Social Security Institution will compensate the expenses from either the insured persons or the business of which the insured is partner.

Key Words: Occupational accident, occupational disease, persons working on their own behalf and account, occupational safety measures

1- GİRİŞ

İş kazası ve meslek hastalığı sigortaları 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile düzenlenmiş olan kısa vadeli sigorta kolları arasındadır. İş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolları kapsamına giren hallerde Sosyal Güvenlik Kurumu, sigortalılara sağlık yardımında bulunmakta ve kendisine veya hak sahiplerine gelir veya aylık bağlamaktadır. Yapılan bu sosyal güvenlik yardımları nedeniyle Kurumun uğradığı zararların karşılanması, bazı durumlarda sorumlulardan istenmektedir. Bu sorumluluk durumlarından birisi de iş güvenliği tedbirlerinin eksikliği nedeniyle sigortalıların iş kazasına uğraması veya meslek hastalığına tutulmasıdır.

Yazımızda 5510 sayılı Kanuna göre hangi olayların kendi nam ve hesabına çalışanlar açısından iş kazası ve meslek hastalığı sayıldığı, bu olayların bildirim yükümlülüğü, iş kazası ve meslek hastalığı hallerindeki sorumluluklar ve iş kazası ve meslek hastalığının ortaya çıkmasına yol açan iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinden kimlerin sorumlu tutulması gerektiği açıklanmıştır.

2- 5510 SAYILI YASA'YA GÖRE KENDİ NAM ve HESABINA ÇALIŞANLARIN SİGORTALILIKLARI

Kendi nam ve hesabına çalışanlardan kimlerin sigortalı sayılacağı 5510 sayılı Yasa'nın 4. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ile düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi nam ve hesabına çalışanlardan:

- 1) Ticarî kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar,
- 2) Gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar,
- 3) Anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları,
- 4) Tarımsal faaliyette bulunanlar,

5510 sayılı Kanunda düzenlenmiş olan kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının uygulanması bakımından sigortalı sayılılar.

Yukarıda sayılan sigortalılar, kısa vadeli sigorta kollarından olan iş kazası ve meslek hastalığı sigortaları açısından sigortalıdır.

Hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi nam ve hesabına çalışan, dolayısıyla işverenleri de bulunmayan bu sigortalıları, yürüttükleri faaliyetler göz önünde bulundurularak ikiye ayırmak mümkündür.

İş kazası veya meslek hastalığına yol açan iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinden kaynaklanan sorumluluğu da bu ayrıma göre değerlendirmek uygun olacaktır.

- Kendi nam ve hesabına çalışanlardan bir bölümünün faaliyetini bireysel olarak yürüttüğünü söylemek mümkündür. Bu gruptaki sigortalılar, yani bireysel faaliyette bulunan sigortalılar; ticarî kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar, gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar, tarımsal faaliyette bulunanlardır.
- Kendi nam ve hesabına çalışan ve sigortalı sayılanların içinde bulunduğu diğer grup şirket veya donatma iştiraki ortağı olarak faaliyette bulunanlardır. Bu grupta; anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları bulunmaktadır.

3- KENDİ NAM ve HESABINA ÇALIŞANLARIN AÇISINDAN İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIĞI

5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalı sayılanların hangi hallerde iş kazası geçirdiğinin kabul edileceği anılan Kanunun 13. maddesi ile belirlenmiştir. Buna göre:

- 1) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- 2) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle, sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,
- 3) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- 4) Bu Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- 5) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratan olay olarak tanımlamıştır.

O halde bir olayın iş kazası sayılabilmesi için gereken şartlar:

- 1- Olayın en azından yukarıda sayılan 5 durumdan biri kapsamında olması,
- 2- Olayın sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratması.

5510 sayılı Kanunun 13. maddesinde iş kazası olarak sayılan beş durum incelendiğinde, kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar için sadece 1. ve 2. sırada belirtilen durumların mümkün olabileceği görülecektir. 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinin birinci fıkrasının;

- (c) bendinde belirtilen durum, 3. durum, ancak bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalılar için söz konusu olabilir.
- (d) bendinde belirtilen durumun, 4. durum, 5510 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki sigortalılar için söz konusu olduğu zaten açıkça belirtilmiştir.
- (e) bendinde belirtilen durum, 5. durum, ancak bir işvereni bulunan sigortalılar için söz konusu olabilir.

Dolayısıyla işverenleri bulunmayan ve kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar için söz konusu olamaz. Yani kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar açısından işyerinde buldukları sırada veya

yürütmekte oldukları iş nedeniyle meydana gelen ve kendilerini hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratan olaylar iş kazası olarak kabul edilebilir.

5510 sayılı Yasa'nın 14. maddesinde ise meslek hastalığı, sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özürllülük halleri olarak tanımlanmıştır. O halde kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar açısından meslek hastalığı, kendi adlarına yürüttükleri faaliyetin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya bu faaliyetin yürütüm şartları yüzünden uğradıkları geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özürllülük halleridir.

4- İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIĞININ BİLDİRİLMESİ

İş kazası veya meslek hastalığı olayları, Sosyal Güvenlik Kurumuna, örneği Kurumca hazırlanan, İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirgesi ile bildirilmek zorundadır.

5510 sayılı Kanunun 13. ve 14. maddeleri ve Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 35. ve 36. maddelerine göre, kendi nam ve hesabına çalışanların uğradıkları iş kazası veya yakalandıkları meslek hastalığının bildirilmesi yükümlülüğü kendilerine aittir.

İş kazası olaylarının, bir ayı geçmemek şartıyla, geçirilen iş kazasına ilişkin rahatsızlığın bildirimde engel olmadığı günü takip eden üç iş günü içerisinde; meslek hastalıklarının ise hastalığın öğrenildiği tarihi takip eden üç iş günü içerisinde bildirilmesi gerekmektedir.

İş Kazası ve Meslek Hastalığı Bildirgesi, doğrudan Kuruma verilebileceği gibi taahhütlü posta yoluyla veya e-sigorta ile elektronik ortamda da gönderilebilir.

5- İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIĞININ GERÇEKLEŞMESİNDE KUSURU BULUNANLAR ile İLGİLİ SORUMLULUK HALLERİ

5510 sayılı Kanunun sigortalıların iş kazasına uğramasında veya meslek hastalığına yakalanmasında kusuru bulunanlar ile ilgili sorumluluk hallerini düzenleyen maddeleri aşağıda açıklanmıştır. 5510 sayılı Kanunun:

- 21. maddesinin birinci fıkrasına göre iş kazası ve meslek hastalığı, işverenin kastı veya sigortalıların sağlığını koruma ve iş güvenliği mevzuatına aykırı bir hareketi sonucu meydana gelmişse, Kurumca sigortalıya veya hak sahiplerine bu Kanun gereğince yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değeri toplamı, sigortalı veya hak sahiplerinin işverenden isteyebilecekleri tutarlarla sınırlı olmak üzere, Kurumca işverene ödettirilir; işverenin sorumluluğunun tespitinde kaçınılmazlık ilkesi dikkate alınır.
- 21. maddesinin dördüncü fıkrasına göre iş kazası veya meslek hastalığı üçüncü bir kişinin kusuru nedeniyle meydana gelmişse, sigortalıya ve hak sahiplerine yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değerinin yarısı, zarara sebep olan üçüncü kişilere ve şayet kusuru varsa bunları çalıştıranlara rücu edilir.
- 22. maddesinin b fıkrasına göre ceza sorumluluğu olan sigortalılardan ağır kusuru yüzünden iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına tutulan sigortalıların geçici iş göremezlik ödeneği veya sürekli iş göremezlik gelirin, kusur derecesi esas alınarak, üçte birine kadarı Kurumca eksiltilir.
- 76. maddesinin dördüncü fıkrasına göre iş kazası ile meslek hastalığı, işverenin kastı veya işçi

sağlığını koruma ve iş güvenliği ile ilgili mevzuat hükümlerine aykırı hareketi sonucu olmuşsa, Kurumca yapılan sağlık hizmeti giderleri işverene tazmin ettirilir. İşverenin sorumluluğunun tespitinde kaçınılmazlık ilkesi dikkate alınır.

- 76. maddesinin son fıkrasına göre genel sağlık sigortalısına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere kastı veya suç sayılır bir hareketi veya ilgili kanunlarla verilmiş bir görevi yapmaması ya da ihmali nedeniyle Kurumun sağlık hizmeti sağlamasına veya bu kişilerin tedavi süresinin uzamasına sebep olduğu mahkeme kararıyla tespit edilen üçüncü kişilere, Kurumun yaptığı sağlık hizmeti giderleri tazmin ettirilir.

Yukarıda sayılan maddeler incelendiğinde iş kazası veya meslek hastalığı hallerinde kusuru bulunanlar üçe ayrılmıştır: İşverenler, sigortalılar ve üçüncü kişiler.

İş kazası veya meslek hastalığı:

- İşverenin kastı veya sigortalıların sağlığını koruma ve iş güvenliği mevzuatına aykırı bir hareketi sonucu meydana gelmişse Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından sigortalıya veya hak sahiplerine 5510 sayılı Kanun gereğince yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değeri toplamı, sigortalı veya hak sahiplerinin işverenden isteyebilecekleri tutarlarla sınırlı olmak üzere, işverene ödettirilmekte ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan sağlık hizmeti giderleri işverene tazmin ettirilmektedir.
- İş kazası veya meslek hastalığı üçüncü bir kişinin kusuru nedeniyle meydana gelmişse, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından sigortalıya ve hak sahiplerine yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değerinin yarısı, zarara sebep olan üçüncü kişilere ve şayet kusuru varsa bunları çalıştıranlara rücu edilmekte ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan sağlık hizmeti giderleri tazmin ettirilmektedir.
- Ceza sorumluluğu olan sigortalılardan ağır kusuru yüzünden iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına tutulan sigortalıların geçici iş göremezlik ödeneği veya sürekli iş göremezlik gelirin, kusur derecesi esas alınarak, üçte birine kadar Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından eksiltilmektedir.

6- İŞ KAZASI ve MESLEK HASTALIĞI OLAYLARINDAKİ İŞ GÜVENLİĞİ TEDBİRLERİNİN EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN SORUMLULUK HALLERİNİN KENDİ NAM ve HESABINA ÇALIŞANLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilindiği gibi iş güvenliği tedbirlerinin alınmasından ve bu tedbirlere uygun hareket edilmesinin denetlenmesinden asıl olarak işverenler yani yapılan işin sahipleri sorumludur. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar için bir işverenlerinin bulunması söz konusu değildir. Bu durumda kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar iş güvenliği tedbirlerindeki eksiklikten dolayı iş kazasına uğrar veya meslek hastalığına tutulurlarsa bu eksiklikten dolayı kimler sorumlu olacaktır? Bunu kendi nam ve hesabına çalışan sigortalıların durumuna göre iki başlık halinde incelemek uygun olacaktır:

1- Bireysel olarak faaliyette bulunanlar(ticarî kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar, gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar, tarımsal faaliyette bulunanlar) açısından yapılan iş sırasında alınması gereken iş güven-

liği tedbirlerinden ve bu tedbirlerin uygulanmasının denetlenmesinden işin sahibi olarak doğrudan sigortalıların kendileri sorumludur. Dolayısıyla kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılardan bireysel olarak faaliyette bulunan kişilerin iş kazasına uğraması veya meslek hastalığına tutulması yürütülen faaliyet sırasında alınması gereken iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinden kaynaklanıyorsa bu sigortalının kendi kusuru olarak değerlendirilecektir. Kendi kusuru nedeniyle iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına tutulan sigortalılar için uygulanacak yaptırım da 5510 sayılı Kanununun 22. maddesinin b fıkrasında belirtilmiştir. Bu düzenlemede ceza sorumluluğu olan sigortalının ağır kusuru yüzünden iş kazasına uğraması veya meslek hastalığına tutulması halinde sigortalının geçici iş göremezlik ödeneğinin veya sürekli iş göremezlik gelirin, kusur derecesi esas alınarak, üçte birine kadarının eksiltileceği hükmü bulunmaktadır. Hüküm incelendiğinde görülecektir ki yaptırım iki koşula bağlanmıştır:

- Sigortalının ceza sorumluluğunun bulunması,
- Sigortalının ağır kusurunun bulunması.

2- Şirket veya donatma iştiraki ortağı olarak faaliyette bulunanlar (anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları) açısından yapılan iş sırasında alınması gereken iş güvenliği tedbirlerinden ve bu tedbirlerin uygulanmasının denetlenmesinden ise işin sahibi olarak kendi nam veya hesabına çalışan sigortalının ortağı olduğu şirket veya donatma iştirakleri sorumludur. Kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılardan şirket veya donatma iştiraki ortağı olanların ortak oldukları şirket veya donatma iştirakini sigortalının işvereni olarak kabul etmek mümkün değildir. Kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar açısından işverenliğin söz konusu olmadığı yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla şirket veya donatma iştiraki ortağı olarak kendi nam ve hesabına çalışan sigortalıların iş kazasına uğraması veya meslek hastalığına tutulması, yürütülen faaliyet sırasında alınması gereken iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinden kaynaklanıyorsa kendi nam ve hesabına çalışan sigortalının ortağı olduğu şirket veya donatma iştiraki üçüncü kişi olarak değerlendirilecek ve iş güvenliği tedbirlerinin eksikliğinden üçüncü kişi olarak sorumlu olacaktır. Bu durumda uygulanacak yaptırım da 5510 sayılı Kanununun 21. maddesinin dördüncü fıkrasında ve 76. maddesinin son fıkrasında belirtilmiştir. Bu düzenlemelere göre üçüncü kişi durumunda olan ve kendi nam ve hesabına çalışan sigortalının ortak olduğu şirket veya donatma iştirakine, sigortalıya ve hak sahiplerine yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değerinin yarısı rücu edilecek ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle yapılan sağlık hizmeti giderleri tazmin ettirilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sağlık hizmetlerinin tazmin ettirilebilmesi için sigortalıya sağlanan sağlık hizmetinin kendi nam ve hesabına çalışan sigortalının ortağı olduğu şirket veya donatma iştirakinin kusur veya ihmalden kaynaklandığının mahkeme kararıyla tespit edilmiş olmasının gerektiğidir.

7- SONUÇ

Kendi nam ve hesabına çalışan sigortalılar yürütülen iş ile ilgili olarak alınması gereken iş güvenliği tedbirlerinin eksikliği nedeniyle iş kazasına uğrar veya meslek hastalığına tutulursa; sigortalı bireysel olarak faaliyette bulunuyorsa geçici iş göremezlik ödeneğinin veya sürekli iş göremezlik gelirin, kusur derecesi esas alınarak, üçte birine kadarı eksiltilecek, sigortalı şirket veya donatma iştiraki ortağı

ise sigortalıya ve hak sahiplerine yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değerinin yarısı sigortalının ortağı olduğu şirket veya donatma iştirakine rücu edilecek ve mahkeme kararıyla sigortalıya sağlanan sağlık hizmetinin sigortalının ortağı olduğu şirket veya donatma iştirakinin kusur veya ihmalden kaynaklandığı tespit edilirse sağlanan sağlık hizmetlerinin bedeli bu şirket veya donatma iştirakine tazmin ettirilecektir.

KAYNAKÇA

- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete
- Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, 12/05/2010 tarih ve 27579 sayılı Resmi Gazete
- Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 21/08/2013 tarih ve 28742 sayılı Resmi Gazete